

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 34, Şubat 2019, s. 582-596

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4800>

Doç. Dr. Aytekin SOYKAN

Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, asoykan@marmara.edu.tr

Dr. Serap MUNGAN AY

Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, smunganay@marmara.edu.tr

Havva AKINALP

Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Yüksek Lisans

Mezun, hakinalp@hotmail.com

KARATE HAKEMLERİNİN SPORTMENLİK DIŞI DAVRANIŞLARLA İLGİLİ KİŞİSEL GÖRÜŐLERİNİN İNCELENMESİ

Özet

Bu çalışmanın amacı, karate-do sporundaki sportmenlik dışı davranışlarla ilgili Türkiye'deki karate hakemlerinin kişisel görüőlerinin incelenmesidir. Tüm spor dallarındaki gibi, felsefesi sportmenlik olan karate sporunda da, kazanma arzusu sporcuların, antrenörlerin ve seyircilerin sportmenlik dışı davranıőlarına yol açabilmektedir. Yarışmalardaki sportmenlik dışı davranışların hakemler tarafından tespiti bu bağlamda çok önemlidir. Araştırmada tarama modeli ve amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklemi, 2017 vizeli 112 karate hakemi oluőturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu" karate sporuna uyarlanarak kullanılmıştır. Hakemlerin kişisel özelliklerinin ve görüőlerinin analizinde yüzde (%) ve frekans (f) yöntemleri uygulanmıştır. Araştırmada yerleşim birimine, bölgeye, başarı sıralamasına, Şampiyona türüne, maç skoruna, maç anına, Şampiyona anına, kategorilere, spor yaşantısı sürelerine, cinsiyete, yaş gruplarına göre hakemlerin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranış sıklıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda, karate hakemlerinin sportmenlik dışı davranışlarla ilgili kişisel görüőlerinin değişiklik gösterdiği sonucuna varılmıőtır.

Anahtar Kelimeler: Spor, karate, sportmenlik, hakem, sportmenlik dışı davranışlar

INVESTIGATION OF THE PERSONAL VIEWS OF KARATE REFEREES ON SPORTSMEN BEHAVIOR

Abstract

The aim of this study is to examine the personal opinion about karate referees in Turkey in karate-do sports regarding unsporting behavior. Like in all sports branches, in karate which holds the virtue of philosophical sportsmanship, the desire to win might lead to unsporting behavior of athletes, coaches and spectators. The detection of unsportsmanlike behavior by the referees is very important in this context. Scanning model and purposeful sampling method were used in the study. The sample consists of 112 karate arbitrators with 2017 visas. As a data collection tool, "Personal Information and Opinion Form" was used by adapting to the karate-do branch. The percentage (%) and frequency (f) methods were applied to analyze the personal characteristics and opinions of the referees. In the research, the frequency of unsporting behavior faced by the referees according to the settlements, region, success ranking, championship type, match score, match moment, championship moment, categories, sports life period, gender and age groups were determined. In this context, it was concluded that the personal opinions of the karate referees on unsporting behaviors varied.

Keywords: Sports, karate, sportsmanship, referee, unsportsmanlike behaviors

GİRİŞ

Spor; barış, hoşgörü, mutluluk, disiplin, erdem, haz, sevgi, hukuk, eşitlik, hak ve saygı değerlerini içine alan yani insana yakışır kavramları barındıran; hüznün, keder, stres özelliklerini taşıyan kavramları da kapsayan bir etkinlik, insanın tüm varlığına tesir eden bir kavram olma niteliğini sürdürmektedir (Pehlivan, 2004). İnsanlar, yeteneklerini geliştirmek, fiziki ve ruhi yönden sağlıklı, güçlü ve mutlu olmak gibi motivasyonlar sebebiyle spora yönelebilirler. Spor; sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, bedeni ve ruhu geliştiren, rekabete ve dayanışmaya dayalı kültürel bir olgudur (Mungan, 1995).

Bugün spor, profesyonelce veya amatörcüce yapılmaktadır. Amatör yapılan sporların hedefi katılım, sağlıklı ve güçlü olmak, dinlenmek, eğlenmek, hoş vakit geçirmek ile sosyal etkileşimdir (Sessions, 2004). Profesyonel katılımcılar için ise spor, sadece bireysel sonuçlar sunar; bu da rekabet ederken kazanmayı asıl amaç haline getirir (Kidd ve Woodman, 1975). Spor profesyonel amaçlı yapıldığında sportmenlik dışı davranışların oluşmasına ve bunların gelişmesine neden olmaktadır (Hon, 1994).

Sporun popülaritesinin artışı ile beraber kazanma isteği ön plana çıkmıştır. Ne olursa olsun kazanma arzusu sporcuları ve sporla ilgilenen bireyleri birtakım hatalı tutum ve davranışlara itmektedir. Bu ise sporun, özündeki felsefesinin dışına çıkması anlamını ifade etmektedir. Açıkçası, spordan ticari ve siyasi beklentilerin çoğalması, ahlaki beklentilerin geri plana atılmasını sağlamış, amatör ruh, profesyonellik karşısında gerilemeye mahkûm olmuştur (Yıldıran, 2005).

Spor olgusunu oluşturan unsurlar genel olarak sporcular, seyirciler ve yönetenler biçiminde üç ana başlıkta ele alınabilir. Burada belirtilen her bir faktör şüphesiz çok önemlidir. Özellikle

sporcularla beraber sahada mücadele veren ve o müsabakaların kaderini elinde bulunduran hakemler sporun en temel ögesidir (Pepe ve ark., 1992). Hakem; spor yarışmalarını kurallara uygun ve yansız olarak yöneten kimsedir. Bir spor müsabakasında; antrenörlerin, sporcuların ve seyircilerin sportmenlik dışı davranışlarını belirleme ve cezalandırma sorumluluğu hakemlerde olduğundan, bugün sportmenlik dışı davranışların büyük oranda artmasından dolayı hakem ruhsal ve bedensel olarak zorlanmaktadır (Doğan, 2005).

Hakem, kendini her açıdan güvende hissettiği sürece doğru karar verebilir. Hakemin, kolay elde edilebilir ve hınç alınabilir olduğu izlenimi, hakemlik dışı camiaları, hakeme karşı harekette cesaretlendirir. Kişi ve kurumlar, hakeme karşı yapacağı hareketin cezasız kalacağını bildiği sürece, hakeme karşı saldırılar asla durdurulamaz. Aksi durumun sağlanmasıyla hakeme karşı saldırılar direkt engellenir (Bilgen, 2004).

Karatenin nihai amacı; zafere ulaşmakta ya da yenilgiye uğramakta değil, katılımcıların karakterinin kusursuzluğunda yatar (Funakoshi and Nakasone, 2003). Karate-do sporundaki en temel kural, yapılan tüm atakların kontrollü olarak uygulanma zorunluluğudur (Soykan, 2009). Bu bağlamda sportmenlik, kontrol ve kusursuz karakter oluşumu ilkelerinin, do sanatlarının doğasında var olduğu vurgulanabilir. Fakat günümüzde ailelerin, antrenörlerin ve seyircilerin sporcu üzerindeki yoğun kazanma baskısı, tüm spor branşlarında olduğu gibi, felsefesi sportmenlik olan karate-do sporunda da sportmenlik dışı davranışların artmasına sebep olmuştur.

Spor ortamının korunması için yarışmalardaki sportmence davranışların desteklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Fakat öncelikle müsabakalardaki sportmenlik dışı davranışların hakemlerin bakış açısından tespit edilmesi önemlidir. (Gürpınar, 2009).

Yöntem

Araştırma Grubu: Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde olasılıksız örneklem yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemi Türkiye'deki 2017 yılı vizeli 112 karate hakeminden oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı: Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere Gürpınar (2009) tarafından hakemlere yönelik geliştirilen, "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu" karate sporuna uyarlanarak kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılmıştır. Çalışmada, Türkiye Karate Federasyonu'nun 2017 vizeli hakemlerine "Kişisel Bilgi ve Görüş Formu" uygulanmıştır.

Verilerin Analizi: Verilerin değerlendirilmesi aşamasında anketlerden elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences 23.0) programında analiz edilmiştir. Verilerin frekans ve yüzde dağılımları belirlenmiştir.

Bulgular

Tablo 1: Karate Hakemlerinin Kişisel Bilgilerinin Dağılımı

Değişkenler	f	%
Yaş	35 yaş ve altı	39 34,8
	36-46 yaş	43 38,4
	47 yaş ve üstü	30 26,8
	Toplam	112 100,0
Cinsiyet	Kadın	26 23,2
	Erkek	86 76,8
	Toplam	112 100,0
Medeni Hâl	Evli	84 75,0
	Bekâr	28 25,0
	Toplam	112 100,0
Öğrenim Durumu	Lise ve altı	60 53,6
	Ön lisans ve üstü	52 46,4
	Toplam	112 100,0
Karate Çalışılan Yıl	20 yıl ve altı	45 40,2
	21-30 yıl	35 31,3
	31 yıl ve üstü	32 28,6
	Toplam	112 100,0
Hakemlik Yapılan Yıl	5 yıl ve altı	46 41,1
	6-9 yıl	30 26,8
	10 yıl ve üstü	36 32,1
	Toplam	112 100,0
Klasman	Aday ve Bölge	38 33,9
	Milli	44 39,3
	Uluslararası	30 26,8
	Toplam	112 100,0
Lisanslı Sporculuk Durumu	Evet	105 93,8
	Hayır	7 6,3
	Toplam	112 100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan karate hakemleri, 35 yaş ve altı 39 (% 34,8), 36-46 yaş 43 (% 38,4) ve 47 yaş ve üstü 30 (% 26,8) kişidir. Araştırmaya 26 (% 23,2) kadın hakem ve 86 (% 76,8) erkek hakem olmak üzere toplamda 112 hakem katılmıştır. Bu hakemlerden 84 (% 75)'ü evli, 28 (% 25)'i bekârdır. Araştırmaya katılan hakemlerin 60 (% 53,6) 'ı lise ve altı, 52 (% 46,4) 'si ön lisans ve üstü öğrenim görmüştür. Karate tecrübelerine göre hakemler, 20 yıl ve altı karate çalışmış 45 (% 40,2), 21-30 yıl arası 35 (% 31,3), 31 yıl ve üstü 32 (% 28,6) kişiden oluşmuştur. Hakemlik tecrübelerine göre ise, 5 yıl ve altı 46 (% 41,1), 6-9 yıl arası 30 (% 26,8), 10 yıl ve üstü hakemlik yapmış 36 (% 32,1) hakem vardır. Ayrıca tabloda hakemlerin klasmanları da yer almaktadır. Aday ve bölge hakem sayısı 38 (% 33,9), milli hakem sayısı 44 (%39,3), uluslararası hakem sayısı 30 (% 26,8)'dur. Tabloya göre hakemlerin 105 (% 93,8)'i karate sporunda lisanlı sporcu olmuşken, 7 (% 6,3)'si ise lisanslı sporcu olmamıştır.

Araştırmaya katılan 112 karate hakeminin sportmenlik dışı davranışlarla ilgili kişisel görüşleri değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Yerleşim Birimine Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Büyükşehir	49	43,8
Şehir	12	10,7
İlçe	5	4,5
Fark Yok	46	41,1
Toplam	112	100

Tablo 2’de araştırmaya katılan karate hakemlerinin hangi yerleşim biriminde daha çok sportmenlik dışı davranışla karşılaştıklarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri gösterilmiştir. Buna göre; % 43,8 hakem büyükşehirde, % 10,7 hakem şehirde, % 4,5 hakem ilçede sportmenlik dışı davranışla daha çok karşılaştıklarını belirtirken % 41,1 hakem yerleşim birimine göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3: Bölgeye Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Kendi bölgesinde yarışan sporcular	27	24,1
Bölgeye dışarıdan gelen sporcular	16	14,3
Fark yok	69	61,6
Toplam	112	100

Tablo 3’te araştırmaya katılan hakemlere göre, yarışmaya katılım bölgesi açısından sportmenlik dışı davranışları hangi sporcuların daha çok yaptığına ilişkin frekans ve yüzde değerleri gösterilmiştir. Tabloya göre % 24,1 hakem kendi bölgesinde yarışan sporcular, % 14,3 hakem bölgeye dışarıdan gelen sporcular derken, % 61,6 hakem bölgeye göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4: Başarı Sıralamasına Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Şampiyonluğa oynayan sporcu veya takım	54	48,2
Sıralamada ortalarda olan sporcu veya takım	7	6,3
Sıralamada alt sıralarda olan sporcu veya takım	20	17,9
Fark yok	31	27,7
Toplam	112	100

Tablo 4’te araştırmaya katılan 112 karate hakemine göre sportmenlik dışı davranışı, başarı sıralaması açısından kimlerin daha çok yaptığına dair frekans ve yüzde değerleri gösterilmiştir. Tabloya göre % 48,2 hakem şampiyonluğa oynayan sporcu veya takım, % 6,3 hakem sıralamada ortalarda olan sporcu veya takım, % 17,9 hakem sıralamalarda alt sıralarda olan

sporcu veya takım olduğunu belirtirken % 27,7 hakem başarı sıralamasına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 5: Şampiyona Türüne Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Uluslararası şampiyonalar	1	0,9
Ulusal şampiyonalar	22	19,6
Bölge şampiyonaları	35	31,3
Özel şampiyonalar	27	24,1
Fark yok	27	24,1
Toplam	112	100

Tablo 5'te sportmenlik dışı davranışların, şampiyona türüne göre hangi maçlarda daha çok yapıldığı ile ilgili frekans ve yüzde değerleri bulunmaktadır. Tabloya göre hakemlerin % 0,9'u uluslararası şampiyonalar, % 19,6'sı ulusal şampiyonalar, % 31,3'ü bölge şampiyonaları, % 24,1'i özel şampiyonalarda sportmenlik dışı davranışların daha çok olduğu görüşüyle % 24,1 hakem şampiyonanın türüne göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtir.

Tablo 6: Maç Skoruna Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Önde olan kişi veya takım	4	3,6
Geride olan kişi veya takım	81	72,3
Berabereyken	10	8,9
Fark yok	17	15,2
Toplam	112	100

Tablo 6'da sportmenlik dışı davranışları, maçın skoruna göre kimlerin daha çok yaptığına ilişkin frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre % 3,6 hakem önde olan kişi veya takım, % 72,3 hakem geride olan kişi veya takım, % 8,9 hakem berabereyken, % 15,2 hakem maçın skoruna göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 7: Maç Anına Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Maçın başında	2	1,8
Maçın ortasında	10	8,9
Maçın sonunda	86	76,8
Fark yok	14	12,5
Toplam	112	100

Tablo 7'de araştırmaya katılan hakemlerin, sportmenlik dışı davranışların maçın hangi anında daha çok olduğu ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre; %

1,8 hakem maçın başında, % 8,9 hakem maçın ortasında, % 76,8 hakem maçın sonunda derken % 12,5 hakem maçın anına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 8: Şampiyona Anına Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Eleme turlarında	32	28,6
Yarı finallerde	20	17,9
Finallerde	14	12,5
Fark yok	46	41,1
Toplam	112	100

Tablo 8’de araştırmaya katılan hakemlerin, sportmenlik dışı davranışların şampiyonanın hangi anında daha çok olduğu ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre; % 28,6 hakem eleme turlarında, % 17,9 hakem yarı finallerde, % 12,5 hakem finallerde sportmenlik dışı davranışların daha çok olduğunu belirtirken % 41,1 hakem şampiyonanın anına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 9: Kategorilere Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Ferdi kata	0	0
Ferdi kumite	64	57,1
Takım kata	0	0
Takım Kumite	19	17
Fark yok	29	25,9
Toplam	112	100

Tablo 9’da araştırmaya katılan hakemlerin, sportmenlik dışı davranışları hangi kategoride yarışan sporcuların daha çok yaptığı ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre; % 57,1 hakem ferdi kumite, % 17 hakem takım kumite derken % 25,9 hakem kategorilere göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 10: Spor Yaşantısı Sürelerine Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Tecrübeli sporcular	38	33,9
Tecrübesiz sporcular	38	33,9
Fark yok	36	32,1
Toplam	112	100

Tablo 10’da araştırmaya katılan hakemlerin, sportmenlik dışı davranışları spor yaşantısı sürelerine göre hangi sporcuların daha çok yaptıkları ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre, % 33,9 hakem tecrübeli sporcular, % 33,9 hakem tecrübesiz sporcular

olduğunu belirtirken % 32,1 hakem spor yaşantısı sürelerine göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 11: Cinsiyete Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Kadın sporcular	1	0,9
Erkek Sporcular	83	74,1
Fark yok	28	25
Toplam	112	100

Tablo 11’de araştırmaya katılan hakemlerin sportmenlik dışı davranışlara hangi gruplarda daha çok rastlandığı ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre % 0,9 hakem kadın sporcular, % 74,1 hakem erkek sporcular olduğunu belirtmiş, % 25 hakem ise cinsiyete göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 12: Yaş Gruplarına Göre Sportmenlik Dışı Davranış Sıklığı

Değişkenler	f	%
Minikler ve Yıldızlar	2	1,8
Ümitler ve Gençler	40	35,7
21 Yaş Altı ve Büyükler	42	37,5
Veteranlar	5	4,5
Fark yok	23	20,5
Toplam	112	100

Tablo 12’de araştırmaya katılan 112 karate hakemine göre sportmenlik dışı davranışlara hangi yaş gruplarında daha çok rastlandığı ile ilgili frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tabloya göre % 1,8 hakem minikler ve yıldızlar, % 35,7 hakem ümitler ve gençler, % 37,5 hakem 21 yaş altı ve büyükler, % 4,5 hakem veteranlar cevabını verirken % 20,5 hakem yaş gruplarına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tartışma

Araştırmaya katılan 112 karate hakeminin hangi yerleşim biriminde yönettikleri maçlarda daha çok sportmenlik dışı davranışla karşılaştıklarına ilişkin bilgilerine göre; % 43,8 hakem büyükşehirde, % 10,7 hakem şehirde, % 4,5 hakem ilçede sportmenlik dışı davranışla daha çok karşılaştıklarını belirtirken % 41,1 hakem yerleşim birimine göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 2). Hakemlerin % 43,8’inin belirttiği, büyükşehirde sportmenlik dışı davranışlarla daha çok karşılaşılma sebebi; büyükşehirlerde nüfusun yoğunluğu, trafik karmaşası, pahalılık ve başarı hırslarının antrenör, sporcu ve seyirci üzerindeki yoğun baskısı, bu grupların kazanmak için büyükşehirlerde daha çok sportmenlik dışı davranışlarda bulunması olarak gösterilebilir. Hakemlerin % 41,1’inin belirttiği, yerleşim birimine göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmamasının sebebi ise; günümüzde gelişen kitle iletişim araçlarının, her olayın özellikle başarı ve başarısızlığın, toplumun çok geniş kesimine hızla yayılmasını kolaylaştırması ve bunun da antrenör, sporcu ve seyirci

üzerindeki kazanma baskısını, her yerde artırması olarak gösterilebilir. Gümüüşdağ (2004) da saldırganlık teorileriyle ilgili çalışmasında antrenör, seyirci ve basının kazanma baskısının sporcuların rakibini sakatlamaya yönelik fauller yapmasına neden olduğunu belirtmiştir. Gürpınar (2009) çalışmasında, basketbol ve futbol branşlarında ilçelerde % 31,1 olan sportmenlik dışı davranışların diğer yerleşim birimlerine göre daha fazla olduğunu hakemler tarafından vurgulandığını, ancak hakemlerin % 34,3'lük kısmının da sportmenlik dışı davranışlar açısından, yerleşim birimine göre herhangi bir fark görmediklerini ifade etmiştir. Bu sonuç ise bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, yarışmaya katılım bölgesi açısından sportmenlik dışı davranışları hangi sporcuların daha çok yaptığına ilişkin bilgilerine göre; % 24,1 hakem kendi bölgesinde yarışan sporcular, % 14,3 hakem bölgeye dışarıdan gelen sporcular derken, % 61,6 hakem bölgeye göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 3). Hakemlerin % 61,6'sının belirttiği, yarışmaya katılım bölgesi açısından sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmamasının sebebi; sportmenlik dışı davranış yapmaya meyilli sporcuların, bu davranışları sergiledikleri yer ve ortamı önemsemedikleri, olarak gösterilebilir. Bu çalışmaya paralel olarak Gürpınar (2009) da çalışmasında, sportmenlik dışı davranışlar yönünden basketbol hakemlerinin yarıdan fazlasının, ev sahibi ve deplasman takım açısından herhangi bir fark görmediklerini, fakat futbol hakemlerinin yarıdan fazlasının da ev sahibi takımın sportmenlik dışı davranış sıklığının daha yüksek olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Öncü (2002) ise futbol branşında yaptığı çalışmasında, deplasmanda oynayan takımların kendi evinde oynayanlardan daha çok kırmızı kart gördüklerini belirtmiştir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışları başarı sıralaması açısından kimlerin daha çok yaptığına dair bilgilerine göre; % 48,2 hakem şampiyonluğa oynayan sporcu veya takım, % 6,3 hakem sıralamada ortalarda olan sporcu veya takım, % 17,9 hakem sıralamalarda alt sıralarda olan sporcu veya takım olduğunu belirtirken % 27,7 hakem başarı sıralamasına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 4). Hakemlerin % 48,2'sinin belirttiği, sportmenlik dışı davranışları daha çok şampiyonluğa oynayan sporcu veya takımın yapmasının sebebi; sporcuların şampiyonluğa yaklaşıma kadar geçirdikleri zorlu süreci şampiyonluk olarak değerlendirmek istemeleri ve toplumsal baskı nedeniyle şampiyonluğu kaybetme kaygısı olarak gösterilebilir. Aynı zamanda yarışmalarda turlar yükseldikçe stresin artmasına bağlı olarak, elde edilebilecek başarının kayba uğrama endişesi, sporcuyu destekleyen antrenör ve seyirciyi de olumsuz olarak etkilemekte ve sportmenlik dışı davranışlara zemin hazırlamaktadır. Jones ve Hardy (1990) çalışmalarında, şampiyonluğa oynayan kaygılı sporcuların müsabaka esnasında anlama yeteneği kaybı yanında daha hassas ve daha sinirli olduğunu, birçok araştırmanın da sportif performansın, fiziksel ve teknik amaçlı fiziksel uygunluğa bağlı olmadığını, aynı zamanda kaygı, stres ve motivasyon gibi psikolojik faktörlere de bağlı olduğunu açıkça gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmaya paralel olarak Öncü (2002), futbol müsabaka ortamındaki saldırgan davranışları incelediği çalışmasında, ligi üst sırada tamamlayan takımların orta sırada tamamlayanlara oranla daha fazla sarı kart gördüklerini belirtmiştir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışların, şampiyona türüne göre hangi maçlarda daha çok olduğu ile ilgili bilgilerine göre; % 0,9 hakem uluslararası şampiyonalar, % 19,6 hakem ulusal şampiyonalar, % 31,3 hakem bölge şampiyonaları, % 24,1 hakem özel şampiyonalarda sportmenlik dışı davranışların daha çok olduğunu belirtirken %

24,1 hakem şampiyonanın türüne göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 5). Hakemlerin % 31,3'ünün belirttiği, sportmenlik dışı davranışların, daha çok bölge şampiyonalarında olmasının sebebi; şampiyonaların kalitesinin, hakemlerin kalitesini ve kuralları uygulama kalitesini de etkilemesi, uluslararası ve ulusal maçlardaki kalitenin bölge maçlarında olmaması olarak gösterilebilir. Aynı zamanda sporcunun ya da antrenörün (seyircilerinin de desteği ile) kendi bölgesinden sıyrılarak yükselme ve/veya içinde bulunduğu ve tanıdığı çevrede başarılarıyla kendini gösterme, dikkat çekme çabası da sportmenlik dışı davranışların sebebi olabilir. Bussey (2008), spor yöneticilerinin etik konularla ilgili algılarını incelediği çalışmasında, kazanma baskısının etik dışı davranışlara neden olduğunu ifade etmiştir. Gergen ve Gergen (1986), pek çok çalışmanın, saldırgan davranışlarda bulunulmasında modellerin etkisi olduğunu gösterdiğini vurgulamıştır. Kavussanu ve ark. (2006) çalışmalarında, spor alt kültürlerinde, başkalarına karşı üstünlüğün gösterilmesini teşvik eden toplumsallaşma süreci ve rakibe dezavantaj yaratma davranışının antisosyal davranışlardan olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışları maçın skoruna göre kimlerin daha çok yaptığına ilişkin bilgilerine göre; % 3,6 önde olan kişi veya takım, % 72,3 geride olan kişi veya takım, % 8,9 beraberlik durumunda, % 15,2 maçın skoruna göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 6). Hakemlerin % 72,3'ünün belirttiği, sportmenlik dışı davranışları daha çok skor olarak geride olan kişi veya takımın yapmasının sebebi; müsabakayı kazanacak performansı kendisinde görmeyen sporcunun, rakibin maçtan atılması için sportmenlik dışı davranışlara yönelmesi ve/veya maçta skoru düşük sporcunun “yenilmeyi kendime yediremem, yenilmektense maçtan atılıyorum daha iyi” düşüncesi ile sportmenlik dışı davranışlara başvurması olarak gösterilebilir. Aynı zamanda skor olarak geride olan sporcunun müsabakadan yenik ayrılma düşüncesi de sportmenlik dışı davranışları etkileyebilmektedir. İkizler (1994) çalışmasında, başarısız olunması, başkalarının gösterdiği saygının kaybolacağı düşüncesi psikolojik yaralanmaya yol açtığından, başkalarının duyduğu saygının azalması ve hedeflenen başarıyla ulaşılan sonuç arasında çok büyük bir farkın bulunmasının, sporcunun kendisine olan saygı ve güvenini tehdit ettiğini belirtmiştir. Ekmekçi (2004), çalışmasında, basketbol hakemlerinin uğradığı saldırıların nedenlerinde kaybetme hırs ve üzüntü oranını % 58 olarak belirtmiştir. Gürpınar (2009) ise araştırmasında, hem basketbol hem de futbol hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışları en çok mağlup durumdaki takımların yaptığını vurguladıklarını ortaya koymuştur. Bu araştırmalar da bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışların maçın hangi anında daha çok olduğu ile ilgili bilgilerine göre; % 1,8 hakem maçın başında, % 8,9 hakem maçın ortasında, % 76,8 hakem maçın sonunda derken % 12,5 hakem maçın anına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 7). Hakemlerin % 76,8'inin belirttiği, sportmenlik dışı davranışların daha çok maç sonunda yapılmasının sebebi; maç sonuna yaklaştıkça galip ve mağlubun belli olmaya başlaması, yenilmek üzere olan sporcunun son bir puan alma çabası ve bu puanı almaya çalışırken “nasıl olursa olsun kazanayım” düşüncesi ile kontak yapma riskine girmesi ve/veya kaybeden tarafın herşeyi göze alarak, “nasıl olsa maçı vereceğim, ceza ile atılayım, bari yenildi demesinler” düşüncesi ile sportmenlik dışı davranışlara yönelmesi olarak gösterilebilir. Öncü (2002), futbol müsabaka ortamındaki saldırgan davranışlarını incelediği çalışmasında, maçların 2. periyodunda 1. periyoda oranla daha fazla sarı ve kırmızı kart görüldüğünü, sezon ilerledikçe tansiyonun ve müsabakalarının

öneminin artmasının normal olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmaya paralel olarak Gürpınar (2009) da araştırmasında, hem basketbol hem de futbol hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışların maçın sonuna doğru arttığını vurguladıklarını ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışların şampiyonanın hangi anında daha çok olduğu ile ilgili bilgilerine göre; % 28,6 hakem eleme turlarında, % 17,9 hakem yarı finallerde, % 12,5 hakem finallerde sportmenlik dışı davranışların daha çok olduğunu belirtirken % 41,1 hakem şampiyonanın anına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 8). Hakemlerin % 41,1'inin belirttiği, şampiyona anına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmamasının sebebi; eleme turlarında sportmenlik dışı davranışlara başlayan bireylerin, şampiyonada elenmedikleri için bu davranışları yarı finallerde ve finallerde de devam ettirdikleri olarak anlaşılmaktadır. Sportmenlik dışı davranışlar sergileyen sporcu, antrenör ve/veya seyirci için şampiyonanın başında gerekli önlemler alınması ile bu kişiler sportmenlik dışı davranışları terkedebilir ve daha sportmence yarı finaller ve finaller izlenebilir. Hopkins (1998), “ne olursa olsun kazanma” felsefesini ölçen çalışmasında, savunmacı oyuncuların hücumcu oyunculara oranla daha fazla sportmence eğilimlere sahip olduklarını ve bu durumun sezon boyunca değişmediğini ortaya koymuştur. Karayılmaz (2006), futbolcuların saldırganlığı ile ilgili çalışmasında ligdeki puan durumu, şampiyonluk maçı ya da küme düşme maçının, saldırgan davranışları etkilemekte olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışları hangi kategoride yarışan sporcuların daha çok yaptığı ile ilgili bilgilerine göre; % 57,1 hakem ferdi kumite, % 17 hakem takım kumite derken % 25,9 hakem kategorilere göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 9). Hakemlerin % 57,1'inin belirttiği, sportmenlik dışı davranışların daha çok ferdi kumitede yapılmasının sebebi; kumite müsabakaları kurallarının yorumuna açıklığı, hareketlerin büyük bir süratle yapılmasından dolayı hakemlerin olay anını görememeleri, direkt olarak rakiple girişilen mücadele nedenlerinin yanında bireysel başarı için sportmenlik dışı davranışlara daha çok başvurulduğu, başarısızlık sonucunda çevrenin uğrayacağı “hayal kırıklığı” düşüncesi olarak da yorumlanabilir. Berkowitz (1993), çalışmasındaki hayal kırıklığı-agresiflik hipotezine göre, hayal kırıklığı yaşayan sporcuların ve antrenörlerin daha saldırgan olduklarını ve sportmenlik dışı davranışları daha çok sergilediklerini vurgulamıştır. Bu çalışmaya paralel olarak Güner (2006), çalışmasında, bireysel spor yapan oyuncuların, takım sporu yapan oyunculardan daha saldırgan olduklarını belirtmiştir. Aynı şekilde, Lee ve ark. (2007) araştırmasında bireysel spor yapanların hileyi benimseme boyutunda takım sporuyla uğraşanlara göre, ahlaki karar alma tutumlarının daha olumsuz olduğunu tespit etmiştir. Özdevicioğlu (2003) bireyler arası saldırgan davranışlarla ilgili çalışmasında, saldırgan davranışların barışı bozduğunu; bireylerin birbirine bağırmaları, fiziki olarak saldırmalarının gerginliklere neden olacağını; saldırı içinde bulunmayan ve saldırgan olmayanların da bu tür davranışlardan etkileneceğini; bu şekilde iletişim sisteminin bozulup düşmanca duygular gelişeceğini; toplumda gruplaşmalar olacağını ve bireysel çatışmaların gruplar arası çatışmalara dönüşebileceğini; böylelikle sportmenlik dışı davranışların organizasyonu amacından uzaklaştıracağını belirtmiştir. Ayrıca Özdevicioğlu çalışmasında saldırgan davranışlara en fazla işlem adaletinin (karar mekanizmaları ile ilgili) neden olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda karar mekanizması olarak hakemlerin kalitesinin yüksek olması zorunluluğunu vurgulamak gerekmektedir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışları spor yaşantısı sürelerine göre hangi sporcuların daha çok yaptıkları ile ilgili bilgilerine göre; % 33,9 hakem tecrübeli sporcular, % 33,9 hakem tecrübesiz sporcular olduğunu belirtirken % 32,1 hakem spor yaşantısı sürelerine göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 10). Buradan bazı sporcuların sportmenlik dışı davranışlara tecrübesizken başladığı ve tecrübeli sporculuğu sürecinde de bu davranışları devam ettirdiği sonucuna varılabilir. Bunun önlenmesi için öncelikle küçük yaş gruplarında düzenlenen maçlarda, tecrübesiz sporculara kurallar tam olarak uygulanmalıdır ki bu sporcular tecrübeli hale gelinceye kadar sportmenliği alışkanlık haline getirebilsin ve otomatik (irade dışında) olarak uygulayabilsinler. Satcher (2006), ahlaki olarak, 1–4 yıllık sporcuların, 11–12 yıllık sporculardan daha yüksek puanları olduğunu belirtilmiş fakat bunun maçlara nasıl yansıdığını ortaya koymamıştır. Brown (1992), sporcuların olumsuz davranışlar sonucunda aldıkları cezaları kaydetmiş ve olumsuz davranış sergileyenlerin tecrübeli sporcular olduğunu ortaya koymuştur. Lee ve ark. (2007) çalışmalarında, hile yapma puanlarının yaşlılarda gençlerden daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Aktaş ve ark. (2004), üst düzeydeki profesyonel basketbolcuların, başarıya ulaşmak için kuralların izin verdiği sınırlarda saldırganlık eğilimine sahip olduklarını vurgulamışlardır. Gürpınar (2009) ise hem basketbol hem de futbol hakemleri ile yaptığı çalışmada, sportmenlik dışı davranışları basketbolda tecrübesiz oyuncuların, futbolda ise tecrübeli oyuncuların yaptığını vurgulamıştır.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışlara hangi gruplarda daha çok rastlandığı ile ilgili bilgilerine göre; % 0,9 hakem kadın sporcular, % 74,1 hakem erkek sporcular olduğunu belirtmiş, % 25 hakem cinsiyete göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 11). Hakemlerin % 74,1'inin belirttiği, sportmenlik dışı davranışların daha çok erkek sporcular tarafından yapılmasının sebebi; çoğunlukla erkek sporcuların fiziksel mücadelede sadece sonuca odaklı olması, kazanmak için izlediği yöntemleri önemsememesi; bayanların ise sonuca ulaşmak için izlediği yöntem konusunda daha hassas davranması, olarak gösterilebilir. Nitekim Weiss ve Bredemeier (1990), erkeklerin saldırganlığının toplumda kabul edilebilir olmasının, onları sportmenlik dışı davranışlar konusunda cesaretlendirebileceğini düşünmektedir. Koç ve Güllü (2017), sportmenlikle ilgili çalışmada, kızların erkeklere oranla daha sportmen ve daha az saldırgan olduğunu belirtmiştir. Esentürk ve ark., (2015) ise çalışmalarında bayanların erkeklere göre sportmenlik seviyelerini anlamlı olarak yüksek bulmuştur. Gaebelin (1977) çalışmada saldırganlığın, kültürel modellerle de teşvik edilebileceğini veya edilmeyebileceğini; günümüzde erkeklik kavramının saldırganlığı içerdiğini; kadınlığın saldırganlığı daha az içerdiğini belirtmiştir. Gergen ve Gergen (1986) çalışmalarında; erkeklerin genel kavgalara ve yarışma sporlarına daha fazla katılmakta olduğunu ve dünya sorunlarını askerî çözümlerle halletmeyi tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Ayrıca bir erkek çocuğun bu gibi modelleri oyununa uyarlayabileceğini ve bunları yaşamının daha sonraki dönemlerine taşıyabileceğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan karate hakemlerinin, sportmenlik dışı davranışlara hangi yaş gruplarında daha çok rastlandığı ile ilgili bilgilerine göre; % 1,8 hakem minikler ve yıldızlar, % 35,7 hakem ümitler ve gençler, % 37,5 hakem 21 yaş altı ve büyükler, % 4,5 hakem veteranlar cevabını verirken % 20,5 hakem yaş gruplarına göre sportmenlik dışı davranışlarda farklılık olmadığını belirtmiştir (Tablo 12). Ümit-genç, 21 yaş altı ve büyükler yaş gruplarında sportmenlik dışı davranışlara daha çok rastlanma sebebi; küçük yaşlardan itibaren verilmesi gereken sportmenlik prensiplerinin eksikliği olarak gösterilebilir. Nitekim Güven (2009), okullarda sportmenlik kavramlarını öğretecek olan beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirildiği

üniversite programlarında, sporda sosyal alanlarla ilgili olması gereken zorunlu derslerin yer almadığını, bu nedenle öğretmenlerin sporun sosyolojik, psikolojik ve felsefi boyutlarından habersiz olarak mezun olduklarını düşünmektedir. Koç (2013), eğitim kurumlarımızda sportif erdem, etik ve sportmenlik gibi konularda iyi bir eğitim verilmediği bir ortamda, spor sahalarında sportmence davranışlar beklemenin akıllıca olmayacağını vurgulamıştır. Tasi ve Fung (2005), çalışmalarında, basketbol ve voleybol oyuncularının sportmenlik yönlendirmelerinde, yaşlıların gençlere oranla sportmenliği daha az önemsediklerini belirtmişlerdir. Topuz (2008) ise, çalışmasında futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının, yaşa göre anlamlı farklılık göstermediğini belirtmiştir.

Sonuç olarak; karate hakemlerinin sportmenlik dışı davranışlarla ilgili kişisel görüşleri değişiklik göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aktaş A, Çobanoğlu G, Yazıcılar İ. Profesyonel Erkek Basketbolcuların Saldırganlık Düzeyleri ile Maç Başarıları Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Sportmetre Bed. Eğt. Sp. Bil. Der.*, II(3): 127-134; 2004.
- Berkowitz L, Aggression. New York:NY. McGraw-Hill. 1993.
- Bilgen G, Orta L, Alman Hakemlik Sistemi ve Anlayışı, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Araştırma ve Çeviri Arşivi, 2004.
- Brown AK, Moral Reasoning Motivational Orientation Sport Experience and Participant Conduct in Sport. Doctorate Thesis. Minnesota: University of Minnesota; 1992.
- Bussey RW. Perceptions of Selected Athletic Directors in the Dallas/Fort Worth Metroplex Region Regarding Factors and Issues of Ethics in Interscholastic Athletics. Doctorate Thesis. Denton: Texas Woman's University; 2008.
- Doğan O, Spor Psikolojisi, 2. Baskı, Nobel Kitabevi, Adana, 2005.
- Ekmekçi R, Basketbol Hakemlerinin Genel Profili ve Saldırgan Davranışlarla Karşılaşma Durumu. Yüksek Lisans. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi; 2004.
- Esentürk OK, İlhan EL, Çelik OB (2015). Examination of High School Students' Sportsmanlike Conducts in Physical Education Lessons According to Some Variability. *Science, Movement and Health*, 15 (2, Supplement): 627-634.
- Funakoshi G, Nakasone G, The Twenty Guiding Principles of Karate, The Spiritual Legacy of the Master, Kodansha, 2003.
- Gaebelein JW, Sex Differences in Instigative Aggression. *Journal of Research on Personality*, 11, 466-474, 1977.
- Gergen KJ, Gergen MM, Social Psychology. New York:NY, Springer –Verlag. 1986.
- Gümüşdağ H, Profesyonel Futbolda Fauller ve Saldırganlık Teorileri Bakımından Değerlendirilmesi. Doktora. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2004.
- Güner BÇ, Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun, 2006.

- Gürpınar B, Basketbol ve Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışlar ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, Ankara (Danışman: Prof. Dr. Ö Güven).
- Güven Ö. (2009). Millî Beden Eğitimi Spor Politikası ve Altıncı Spor Şurası. Türk Yurdu; Nisan (29), 60-65.
- Hon J, Teaching Fair Play, The Esence of Sport, Journal of Physical Education, 1994: 65, 70-72.
- Hopkins E, Sportsmanship Attitude Differences Between Defensive and Offensive Soccer Players. Master Thesis, Missouri: Truman State University; 1998.
- İkizler C, Sporda Başarının Psikolojisi, Genişletilmiş 2. Baskı, S. 19, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994.
- Jones G, Hardy L. The Academic Study of Stress in Sport, Stress and Performance in Sport, John Wiley and Sons, Ckichester, s. 3-5, 1990.
- Karayılmaz A, Amatör Küme Futbolcularını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler: Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği. Yüksek Lisans. Sakarya: Sakarya Üniversitesi; 2006.
- Kavussanu M, Seal AR, Phillips DR. Observed Prosocial and Antisocial Behaviors in Male Soccer Teams: Age Differences Across Adolescence and the Role of Motivational Variables. Journal of Applied Sport Psychology, 18, 326-344. 2006.
- Kidd T, Woodman W, Sex Orientations Toward Winning on Sport, The Research Quarterly 1975: 46 (4), 476-483.
- Koç Y, Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği (BEDSDÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 96-114. 2013.
- Koç Y, Güllü M, Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Spormetre, 2017, 15 (1), 19-30.
- Lee MJ, Whitehead J, Ntoumanis N, et al. Development of the Attitudes to Moral Decision-Making in Youth Sport Questionnaire (AMDYSQ). Psychology of Sport and Exercise. 2007; 8: 369-392.
- Mungan S, Sporda Motivasyon Faktörü Olarak Ödül ve Ceza, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. AO Özcan).
- Öncü E, Türkiye Profesyonel Futbol 1.Süper Ligi 2001-2002 Futbol Sezonunda Müsabaka Ortamında Sergilenen Saldırgan Davranışların Hangi Faktörlere Bağlı Olarak Değiştiğinin Tespit Edilmesi. Yüksek Lisans. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi; 2002.
- Özdevecioğlu M, Algılanan Örgütsel Adaletin Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, Temmuz-Aralık 2003, ss. 77-96.

- Pehlivan Z, Fair Play Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Yeri ve Önemi, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2004, II (2) 49-53.
- Pepe H, Filiz K, Pepe K, Can S, Futbol Hakemlerinin Hakemlik Geçmişleri ve Sporculuk Geçmişlerinin Tutarlı Karar Vermedeki Etkisinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi BESYO, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1992.
- Satcher ND, Social and Moral Reasoning of High School Athletes and Non-Athletes. Doctorate Thesis. The University of Southern Mississippi; 2006Sessions,2004
- Soykan A. Karate Sporcularında Uyarılma Düzeyinin Hedefe Yönelik Hareket Koordinasyonuna Etkisi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. B Çotuk).
- Tasi E, Fung L. Sportspersonship in Youth Basketball and Volleyball Players, The Online Jour of Sport Psych 2005, Vol :7 Iss:2, July, [cited 2017 Oct 15]. Availablefrom:URL: <http://www.athleticinsight.com/Vol5Iss4/Sportspersonship.html>
- Topuz R. Amatör Futbol Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans. Konya: Selçuk Üniversitesi; 2008.
- Weiss MR, Bredemeirer BJ, Moral Development in Sport. Exercise and Sport Science Reviews, 18, 331-378, 1990.
- Yıldıran İ, Fair Play Eğitiminde Beden Eğitiminin Rolü, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5,(1), 2005.